



ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพรที่ใช้ภายใน

บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

Biodiversity and the use of folk botany to inside in Ban Na-Or,

No.3, Na-Or sub – district, Mueang Loei dastrict, Loei province

กชกร คำโพธิ์¹ อิตารัตน์ เหล่าประเสริฐ¹ เบญจพร มุลทรัพย์¹

E-mail: sb6340148101@lru.ac.th, sb6340148111@lru.ac.th, sb6340148114@lru.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษความหลากหลายของพืชสมุนไพรท้องถิ่น ในหมู่บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลยจังหวัดเลย โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่ มิถุนายน 2565 ถึงเดือน กันยายน 2565 โดยมีจุดประสงค์ เพื่อศึกษาชนิดและความหลากหลาย และการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรที่มีคุณสมบัติใช้ภายในร่างกาย ในบ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ดำเนินการศึกษาโดยผู้วิจัยและปราชญ์ชาวบ้าน ได้สำรวจในพื้นที่ทั้งหมดของหมู่บ้านและใช้แบบสัมภาษณ์กับชาวบ้าน ซึ่งในแต่ละหลังคาเรือน ยังมีการปลูกพืชสมุนไพรและได้นำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคจากการสำรวจพบพืชสมุนไพรทั้งหมด 31 วงศ์ 52 ชนิด โดยวงศ์ที่พบมากที่สุด ได้แก่ วงศ์ ACANTHACEAE พบทั้งหมดวงศ์ละ 5 ชนิด รองลงมาเป็นวงศ์ FABACEAE และวงศ์ ZINGIBERACEAE พบทั้งหมดวงศ์ละ 4 ชนิด และวงศ์อื่นๆ พบวงศ์ละ 1-3 ชนิด มีการใช้ประโยชน์ทางพฤกษศาสตร์ พื้นบ้านในหลายด้าน ทั้งพืชที่ชาวบ้านใช้เป็นพืชสมุนไพรท้องถิ่นจำนวน 52 ชนิด พืชที่ใช้เป็นทั้งอาหารและสมุนไพรท้องถิ่น 35 ชนิด และมีการใช้ประโยชน์ในการศึกษาโรคแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม โดยพืชบางชนิดใช้ประโยชน์ได้มากกว่า 1 อย่าง คือ 1) รักษาอาการปวด แก้ไข้ ขับพิษและแก้ท้องเสีย 16 ชนิด 2) รักษาโรคเกี่ยวกับ ทางเดินอาหาร 14 ชนิด 3) เป็นยาบำรุง 9 ชนิด 4) ใช้รักษาโรคอื่น ๆ 13 ชนิด

คำสำคัญ: ปราชญ์ชาวบ้าน สมุนไพรและพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

Abstract

A study of the diversity of local medicinal plants In Na Or Village, Village No. 3, Na Or Subdistrict, Mueang Loei District Loei Province The study started from June 2022 to September 2022 with the aim of to study species and diversity and the utilization of medicinal plants with internal use properties in Ban Na O, Village No. 3, Na O Sub-district, Mueang District, Loei Province. The study was conducted by the researcher and local philosophers They surveyed all areas of the village and used interviews with villagers. In which each house also has medicinal plants and medicinal plants used. Therapeutic benefits from the survey found a total of 31 families of 52 medicinal plants, of which the most common families were ACANTHACEAE 5 species were found in each family, followed by FABACEAE and ZINGIBERACEAE. Found a total of 4 species in each family and other families found 1-3 species per family with botanical uses folk in many ways There are 52 types of plants used by villagers as local medicinal plants, 35 species of plants used as both food and local herbs, and that are used in disease studies. They are divided into 4 groups, with some plants being used more than one.) to treat pain, fever, detoxification, and cure inflammation of 16 types 2) to treat 14 types of gastrointestinal diseases 3) 9 types of tonics 4) to treat 13 types of other diseases

Keywords: Folklore, herbs and botanicals

¹ นักศึกษา หลักสูตรปริญญาตรี 4 ปี สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ความเป็นมาของปัญหา

ประเทศไทยตั้งอยู่ในภูมิภาคเขตร้อน มีพื้นที่ป่าคิดเป็น 43.21 % ของพื้นที่ในประเทศไทยซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรทั้งพืช สัตว์ และแร่ธาตุต่าง ๆ มีระบบนิเวศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพรรณต่าง ๆ ในประเทศไทย ในการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืชในประเทศไทยพบว่ามีการศึกษาพันธุ์พืช ทั้งพืชสมุนไพรและพืชชนิดอื่น ๆ แล้ว ประมาณ 20,000 ชนิด และมีสิ่งมีชีวิตถึง 100,000 ชนิดที่ยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างจริงจังซึ่งอาจมีจำนวนมากที่มีคุณค่าและสามารถนำมาพัฒนาเป็นอาหาร ยา หรือผลิตภัณฑ์ที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ความหลากหลายของพืชสมุนไพรในประเทศไทยมีการกระจายตัวอยู่ทั่วทุกภาคทั้งในป่าธรรมชาติที่อนุรักษ์ไว้และการปลูกขยายพันธุ์เพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอต่อการบริโภคซึ่งมีทั้งสมุนไพรพื้นบ้าน สมุนไพรในครัวเรือน และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร จังหวัดเลยที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นพื้นที่ในการทำเกษตรทั้งหมด 2,614,117 ไร่ สถานที่ตั้งของจังหวัดเลยจัดว่าเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการเพาะปลูกพืชได้อย่างหลากหลาย เนื่องจากที่ตั้งของจังหวัดเลยมีลักษณะภูมิประเทศที่มีภูเขาล้อมรอบ มีสภาพอากาศที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นพืชเมืองหนาวที่ต้องการการเพาะปลูกในอุณหภูมิที่ต่ำกว่าพืชชนิดอื่น ๆ หรือพืชประเภทเขตร้อนและร้อนขึ้นก็สามารถเพาะปลูกได้ ความหลากหลายในการเพาะปลูกพืชของจังหวัดเลยนี้ทำให้ในตลอดทั้งปีจะมีผลผลิตทางการเกษตรผลิตหมุนเวียนมาตลอดทั้งปี โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่มีอยู่มากมายและนำมาใช้ประโยชน์กันอย่างแพร่หลาย เพราะคุณประโยชน์ของสมุนไพรที่ช่วยในการรักษาโรค การบรรเทาอาการต่าง ๆ รวมทั้งการช่วยป้องกันโรคจึงได้มีการนำมาใช้ควบคู่กับแพทย์แผนปัจจุบัน

ในปัจจุบันได้มีการนำพืชสมุนไพรที่นับว่าเป็นทั้งอาหารและยารักษาโรคที่สามารถเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติและจากการเพาะปลูก ซึ่งสมุนไพรบางชนิดได้มีบทบาทที่สำคัญในการนำมาผลิตเป็นยาหรือการใช้เพื่อบำบัดรักษาโรคควบคู่ไปกับการรักษาของแพทย์แผนปัจจุบันเป็นแพทย์ทางเลือกอีกอย่างหนึ่ง ในปัจจุบัน เพราะการใช้สมุนไพรเป็นยารักษาโรคได้รับการยอมรับและมีการใช้มาตั้งแต่ในโบราณและตกทอดสืบกันเรื่อยมา แต่ในปัจจุบันมีปัญหา คือ อาจมีบางส่วนที่ได้ถูกหลงลืมหรือสาบสูญไปจากภูมิปัญญาในอดีตเนื่องจากไม่ได้ทำการถ่ายทอดสืบมาให้แก่ลูกหลาน ซึ่งเป็นความรู้ที่แม้แต่ชาวบ้านในพื้นที่บางคนก็ไม่อาจทราบ เช่น ชนิดของพืชสมุนไพรในท้องถิ่นและการนำไปใช้ประโยชน์ให้เกิดคุณค่าอย่างสูงสุด

จากปัญหาที่ได้กล่าวมา ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาและรวบรวมความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรภายในร่างกาย ซึ่งผู้วิจัยได้มีความสนใจศึกษาชนิด สรรพคุณและการนำมาใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ของพื้นที่บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ในการรักษาโรคและการบำรุงร่างกาย ซึ่งผู้วิจัยยังได้เล็งเห็นว่าเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและทรัพยากรของท้องถิ่นที่มีประโยชน์ต่อชุมชน ช่วยให้เยาวชนรุ่นหลังได้นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาชนิดของพืชสมุนไพรที่ใช้ภายในร่างกาย ในบ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพืชสมุนไพรที่ใช้ภายใน ในบ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย

วิจัยเชิงสำรวจ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย มีจำนวนครัวเรือน 207 ครัวเรือน การเก็บข้อมูลใช้การสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก และการใช้แบบสัมภาษณ์และการบันทึกข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ร้อยละ 10 จากจำนวนตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป จำนวนทั้งสิ้น 20 ครัวเรือน



3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

วัสดุอุปกรณ์

3.1 สมุดบันทึก	2	เล่ม
3.2 ดินสอ	5	แท่ง
3.3 ปากกา	5	ด้าม
3.4 ไม้บรรทัด	1	อัน
3.5 ตลับเมตร	1	อัน
3.6 สายวัด	1	เส้น
3.7 กล้องถ่ายรูป	2	กล้อง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ศึกษาเอกสารที่ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์
พื้นบ้านของสมุนไพรที่ใช้ภายในร่างกาย พร้อมทั้งสืบค้นข้อมูลพื้นที่ในการสำรวจ และศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.2 ศึกษาเส้นทางการสำรวจพืช

4.2.1 จัดทำเอกสารขอลงพื้นที่จากอาจารย์วิระ อิศโร อาจารย์ประจำรายวิชา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เลย

4.2.2 ติดต่อผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้านเพื่อประสานงานและขอรับข้อมูลแผนที่บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ
อำเภอเมือง จังหวัดเลย เพื่อประกอบการสำรวจพื้นที่

4.3 การสร้างแบบสัมภาษณ์

4.3.1 สร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการสำรวจพื้นที่เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้
ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพรที่ใช้ภายในร่างกาย

4.3.2 นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างให้ผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย 3 ท่านตรวจสอบ

4.4 ลงพื้นที่เก็บข้อมูล

4.4.1 ลงพื้นที่สำรวจเพื่อศึกษาชนิด และการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ของสมุนไพรที่ใช้ภายใน ตาม
เส้นทางของหมู่บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 โดยมีปราชญ์ชาวบ้าน นายพะยอม ศรีมงคล เป็นผู้พาลงพื้นที่สำรวจ พร้อมบันทึกข้อมูลและ
บันทึกภาพโครงสร้างลักษณะภายนอก ได้แก่ ลักษณะวิสัย ลำต้น ใบ ดอก ผล เมล็ด โคนต้น หน่อ เป็นต้น และทำการเก็บตัวอย่างพืช
โดยการอัดแห้ง

4.4.2 นำแบบสัมภาษณ์ลงพื้นที่การสำรวจตามเส้นทางตามทางเดินของหมู่บ้าน และใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือใน
การเก็บข้อมูลในการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก จากจำนวนตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป ร้อยละ 20 จากทั้งหมด 207
ครัวเรือน เป็นจำนวนทั้งสิ้น 40 ครัวเรือน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 นำข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพรที่ได้ทำการสำรวจ
มาระบุชนิด จำแนกระดับสกุล และตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ของพืช ตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง โดยอ้างอิงจากหนังสือหลัก
อนุกรมวิธานพืช และหนังสือพฤกษศาสตร์ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้า

5.2 นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูลสาระสำคัญโดย
การเปรียบเทียบมุมมองหลาย ๆ ด้าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ของข้อมูลผลการวิเคราะห์ตลอดจนผลการวิจัย (สุภางค์ จันทวานิช,
2549 : 129-130) มีวิธีการดังนี้



- 1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulation) แหล่งที่จะพิจารณา ในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา หมายถึงถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่แหล่งสถานที่ หมายถึงถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่แหล่งบุคคล หมายถึงถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่
- 2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator triangulation) การตรวจสอบ ว่าผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไรโดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกตแทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวกันสังเกต โดยตลอดควรเปลี่ยนตัวผู้วิจัยให้มีหลายคน
- 3) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory triangulation) การตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด
- 4) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ การเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน

ผลการวิจัย

ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพรที่ใช้ภายใน บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ตั้งแต่วันที่ 6 มิถุนายน 2565 ถึงวันที่ 30 กันยายน 2565 โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาชนิดและความหลากหลายของพืชสมุนไพรที่มีคุณสมบัติดับกลิ่น ในบ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ดำเนินการโดยการสำรวจและเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพร ตามเส้นทางของหมู่บ้านและบริเวณรอบบ้านจัดจำแนกหมวดหมู่พืชสมุนไพรท้องถิ่นที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ภายในร่างกาย เพื่อระบุชนิดและบรรยายลักษณะผลการศึกษาพบว่า มีจำนวนพืชสมุนไพรท้องถิ่นที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรค

ตารางที่ 1 ชนิดของสมุนไพรที่ใช้ภายใน บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย

ลำดับที่	วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อพื้นเมือง
1	ACANTHACEAE	<i>Clinacanthus nutans</i> Burm C	เสลดพังพอนตัวเมีย	เสลดพังพอนตัวเมีย
2	ACANTHACEAE	<i>Acanthus ebracteatus</i> Vahl.	เหงือกปลาหมอ	เหงือกปลาหมอ
3	ACANTHACEAE	<i>Phlogacanthus pulcherrimus</i> T.Anderson	ดีปลากั้ง	ดีปลาค้อ
4	ACANTHACEAE.	<i>Barleria prionitis</i> L.	อังกาบหนู	อังกาบหนู
5	ACANTHACEAE	<i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Wall.ex Nees.	ฟ้าทะลายโจร	ฟ้าทะลายโจร
6	AMARANTHACEAE	<i>Amaranthus gracilis</i> Desf.	ผักโขม	ผักขม
7	AMARYLLIDACEAE	<i>Allium tuberosum</i> Rottler	กุยช่าย	ผักแป้น
8	APIACEAE	<i>Centell asiatica</i> (L.) Urb.	บัวบก	ผักหนอก
9	ARLIACEAE	<i>Scheffera leucantha</i> Viguier	หนุมานประสานกาย	หนุมานประสานกาย



ตารางที่ 1 ชนิดของสมุนไพรที่ใช้ภายใน บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย (ต่อ)

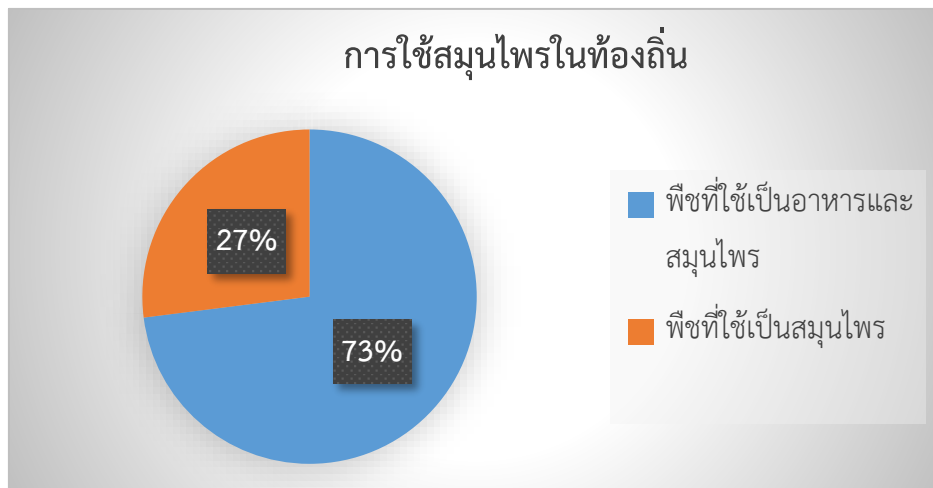
ลำดับที่	วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อพื้นเมือง
10	ASTERACEAE	<i>Chromolaena odoratum</i> (L.) R.M.King & H.Rob	สาบเสือ	หญ้าฝรั่ง
11	ASTERACEAE	<i>Vernonia amygdalina</i>	หนานเฉาเหว่ย	ป่าช้าเหงา
12	BASILLACEAE	<i>Basella alba</i> L.	ผักปลัง	ผักปลัง
13	CARICACEAE	<i>Carica papaya</i> L.	มะละกอ	หมากกอ
14	CLEOMACEAE	<i>Cleome viscosa</i> L.	เสี้ยนผี	เสี้ยนผี
15	COMPOSITAE	<i>Elephantopus scaber</i> L.	โตไม่รู้ล้ม	โตไม่รู้ล้ม
16	CUCURBITACEAE	<i>damunans: Coccinia grandis</i> (L.) Voigt	ตำลึง	ผักตำลึง
17	EUPHORBIACEAE	<i>Acalypha indica</i> L.	ตำแยแมว	ตำแยแมว
18	EUPHORBIACEAE	<i>Euphorbia hirta</i> Linn.	น้ำนมราชสีห์	น้ำนมราชสีห์
19	EUPHORBIACEAE	<i>Cnidioscous chayamansa</i>	ชಾಯา	ผงชูรส
20	FABACEAE	<i>Acacia pennata</i> (L.)	ชะอม	ผักขี้เ็น
21	FABACEAE	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb.	ชุมเห็ดเทศ	ชุมเห็ดเทศ
22	FABACEAE	<i>Sesbania grandiflora</i> (L.) Desy	แคขาว	แคขาว
23	FABACEAE	<i>Senna siamea</i> (Lam.) Irwin & Barnaby	ขี้เหล็ก	ขี้เหล็ก
24	GRAMINEAE	<i>Cymbopogon citratus</i> Stapf.	ตะไคร้	ตะไคร้
26	LABIATAE	<i>Ocimum tenuiflorum</i> L.	กะเพรา	กะเพรา
27	LABIATAE	<i>Ocimum tenuiflorum</i> L.	กะเพราแดง	กะเพรา
28	LAMIACEAE	<i>Ocimum americanum</i> L.	แมงลัก	อีตู
29	LAMIACEAE	<i>Orthosiphon aristatus</i> (Blume) Miq.	หญ้าหนวดแมว	หญ้า หนวดแมว
30	LAMIACEAE	<i>Metha cordifolia</i> Opiz	สระแหน่	สระแหน่
31	LEGUMINOSAE	<i>Clitoria ternatea</i> L.	อัญชัน	อัญชัน
32	LEGUMINOSAE- MIMOSOIDEAE	<i>Leucaena leucocephala</i> (Lamk.) de Wit	กระถิน	กะเสด



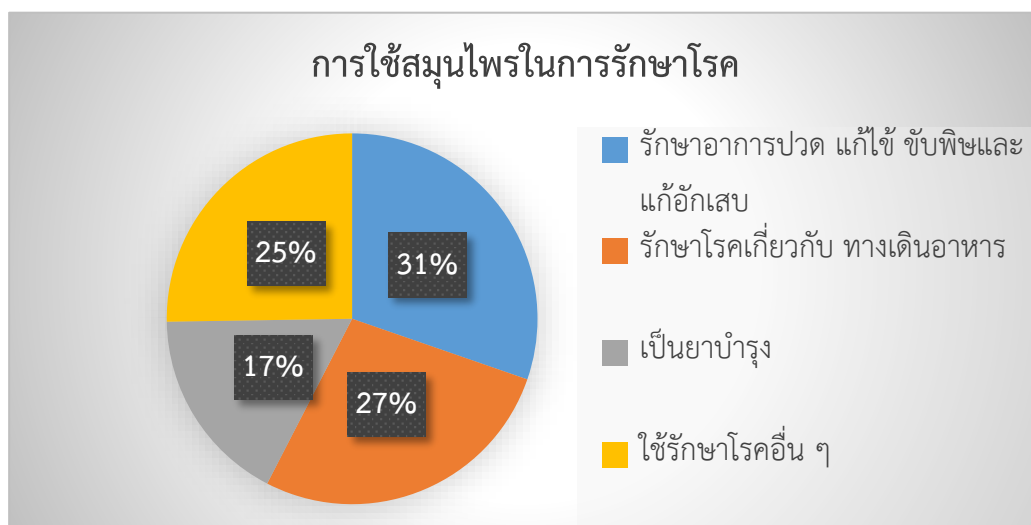
ตารางที่ 1 ชนิดของสมุนไพรที่ใช้ภายใน บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย (ต่อ)

ลำดับที่	วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อไทย	ชื่อพื้นเมือง
33	MALVACEAE	<i>Sida acuta</i> Burm F.	หญ้าขัด	หญ้าขัดใบยาว
34	MALPIGHIACEAE	<i>Malpighia glabra</i> L.	เชอร์รี่ไทย	เชอร์รี่ไทย
35	MENISPERMALACEAE	<i>Triacora triandra</i> (Colebr.) Diels	ย่านาง	ยานาง
36	MORINGACEAE	<i>Moringa oleifera</i> Lam.	มะรุม	ผักอีฮุม
37	MORACEAE	<i>Morus</i> sp.	หม่อน	หม่อน
38	PANDANACEAE	<i>Pandanus</i> <i>amaryllifolius</i> Roxb.	เตยหอม	เตยหอม
40	PIPERACEAE	<i>Piper nigrum</i> L.	พริกไทย	พริกไทย
41	POLYGONACEAE	<i>Polygonum odoratum</i> Lour.	ผักแพรว	ผักแพรว
42	PORTULACACEAE	<i>Talinum paniculatum</i> Gaertn	โสมไทย	โสม
43	RUTACEAE	<i>Citrus hystrix</i> DC.	มะกรูด	มะกรูด
44	RUTACEAE Citrus	<i>aurantifolia</i> (Christm.) Swingle	มะนาว	มะนาว
45	SAURURACEAE	<i>Houttuynia cordata</i> Thunb.	พลูคาว	ผักคาว
46	SOLANACEAE	<i>Solanum torvum</i> Swartz.	มะเขือพวง	มะเขือพวง
47	SOLANACEAE	<i>Solanum virginianum</i> L.	มะเขือเปาะ	มะเขือเปาะ
48	SOLANACEAE	<i>Capsicum frutescens</i> Linn.	พริกกะเหรี่ยง	พริกกะเหรี่ยง
49	ZINGIBERACEAE	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd	ข่า	ข่า
50	ZINGIBERACEAE	<i>Curcuma longa</i> L	ขมิ้นชัน	ขมิ้นชัน
51	ZINGIBERACEAE	<i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf.	กระชายขาว	กระชายขาว
52	ZINGIBERACEAE	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	ขิง	ขิงน้อย

จากการศึกษาสามารถสรุปการใช้ประโยชน์ของสมุนไพรที่ใช้ภายในแต่ละชนิดในด้านต่าง ๆ ในบ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย โดยจำแนกสมุนไพรที่ใช้เป็นอาหารจำนวน 38 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 73 และสมุนไพรที่ใช้เป็นยา จำนวน 14 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 27 (ดังภาพที่ 1) และจำแนกตามการใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม โดยพืชบางชนิดใช้ประโยชน์ได้มากกว่า 1 อย่าง คือ 1) รักษาอาการปวด แก้กษัย ขับพิษและแก้ไอเสบ 16 ชนิด 2) รักษาโรคเกี่ยวกับ ทางเดินอาหาร 14 ชนิด 3) เป็นยาบำรุง 9 ชนิด 4) ใช้รักษาโรคอื่น ๆ 13 ชนิด (ดังภาพที่ 2)



ภาพที่ 1 แผนภูมิแสดงการใช้สมุนไพรในท้องถิ่น



ภาพที่ 2 แผนภูมิแสดงการใช้สมุนไพรในการรักษาโรค

อภิปรายผล

ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพรที่ใช้ภายใน บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ตั้งแต่ ต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2565 ถึง เดือนกันยายน พ.ศ. 2565 ในการศึกษา วิจัยครั้งนี้มีนายพะยอม ศรีมงคล เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ในเรื่องพืชสมุนไพรท้องถิ่น ในหมู่บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย เป็นอย่างดี เพราะเป็นผู้ที่นำพืช สมุนไพรท้องถิ่นมาใช้เองในชีวิตประจำวัน ยังมีการเก็บรวบรวมพืชสมุนไพรท้องถิ่นมาปลูกตามพื้นที่ ที่บ้านเป็นจำนวนมาก การสำรวจตามเส้นทางเดินของหมู่บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่า



มีจำนวนพืชสมุนไพรท้องถิ่นที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ทั้งพืชที่ชาวบ้านใช้เป็นพืชสมุนไพรท้องถิ่น และพืชที่ใช้เป็นทั้งอาหาร และสมุนไพรท้องถิ่น 33 วงศ์ 52 ชนิด (ดังตารางที่ 1) พืชสมุนไพรที่พบมากที่สุดจะอยู่ใน วงศ์ ACANTHACEAE ได้แก่ เสดดพังพอนตัวเมีย เหงือกปลาหมอ ดิปลากั้ง อังกาบหนู ฟาทะลายโจร รองลงมาเป็นวงศ์ FABACEAE ได้แก่ ชะอม ชุมเห็ดเทศ แควขาว ชี้เหล็ก และวงศ์ ZINGIBERACEAE ได้แก่ ข่า ขมิ้นชัน กระชายขาว ชิง พบทั้งหมดวงศ์ละ 4 ชนิด ตามลำดับและกระจายอยู่ในวงศ์อื่น ๆ วงศ์ละ 1-3 ชนิด ชาวบ้านส่วนใหญ่นำมาใช้ประกอบอาหารเป็นผักสวนครัว และใช้เป็น สมุนไพร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอิสราวัตน์ มาชนพันธ์ (2560) การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรในท้องถิ่น หมู่บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอกุหลาบ จังหวัดเลย โดยทำการสำรวจและเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรท้องถิ่นตามเส้นทางเดินของหมู่บ้านและจัดจำแนก หมวดหมู่ของพืชสมุนไพรท้องถิ่นที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเพื่อระบุชนิด รวมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกปราชญ์ชาวบ้านและใช้แบบสัมภาษณ์กับชาวบ้าน ในด้านประโยชน์ ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของพืชสมุนไพรท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีการใช้สมุนไพร ในท้องถิ่นในการรักษาโรคและบำรุงร่างกายในชีวิตประจำวันตามภูมิปัญญาชาวบ้าน มีการถ่ายทอด ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นเพื่อเป็นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและพืชใช้เป็นทั้งอาหาร และสมุนไพร พืชที่ชาวบ้านนิยมใช้กันมากและใช้เป็นประจำ จากการสัมภาษณ์นายพะยอม ศรีมงคล คือ ชิง ข่า ตะไคร้ เนื่องจากเป็นพืชที่ใช้ในการประกอบและเป็นเครื่องเทศ และยังมี พืชสมุนไพรอื่น ๆ อีกที่นำมาใช้ในการรักษาโรค เช่น บัวบก นำมาคั้นกรองเอาแต่น้ำแล้วดื่ม แก้อาเจียน แก้อ่อนใน ฟาทะลายโจร ใช้ใบกินสด หรือใบตากแห้ง ต้มกับน้ำแล้วดื่มแก้ไข้หวัด เป็นต้น

การใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านแบ่งย่อยตามลักษณะการใช้ประโยชน์ พืชในชีวิตประจำวันของชุมชนในท้องถิ่น คือ พืชที่ใช้เป็นอาหาร เป็นที่อยู่อาศัย พืชที่ใช้เป็น เครื่องนุ่งห่ม พืชที่ใช้เป็นยารักษาโรคและพืชที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ (สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติ, 2545 35-53) สัมภาษณ์เชิงลึกปราชญ์ชาวบ้านและใช้แบบสัมภาษณ์กับชาวบ้าน ในหมู่บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร ปลูกพืชผัก ประกอบอาหารเอง ปลูกไว้เป็นสวนหลังบ้านและปลูกไว้ตามบริเวณบ้าน จึงมีทั้งพืชที่ใช้ประกอบอาหารและพืชที่ใช้ที่เป็นพืชสมุนไพรท้องถิ่น จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ชาวบ้านมีการใช้ ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์อยู่ 2 ด้านคือ พืชที่ชาวบ้านใช้เป็นพืชสมุนไพรท้องถิ่น เช่น ขมิ้น ป่าช้าเหงา ฟาทะลายโจร เสดดพังพอน และอังกาบหนู เป็นต้น และอีกด้านคือ พืชที่ใช้เป็นทั้งอาหาร และสมุนไพรท้องถิ่น เช่น ตะไคร้ เตยหอม ชิง ข่า มะเขือ เป็นต้น

สรุปผลการวิจัย

ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์ตามพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของสมุนไพรที่ใช้ภายใน บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 3 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า มีจำนวนพืชสมุนไพรท้องถิ่นที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรคทั้งหมด 33 วงศ์ 52 ชนิด ในพืช 52 โดยวงศ์ที่พบมากที่สุด ได้แก่ วงศ์ ACANTHACEAE พบทั้งหมดวงศ์ละ 5 ชนิด รองลงมาเป็นวงศ์ FABACEAE และวงศ์ ZINGIBERACEAE พบทั้งหมดวงศ์ละ 4 ชนิด และวงศ์อื่นๆ พบวงศ์ละ 1-3 ชนิด

ข้อเสนอแนะ

1. ระยะเวลาที่ใช้ในการสำรวจมีจำกัด ถ้าจะเก็บตัวอย่างให้ครบทุกส่วนจะต้องใช้ระยะเวลามากกว่านี้ เพราะพืชจะมีช่วงเวลาในการเจริญเติบโตที่ยาว ดังนั้นควรใช้เวลาอย่างน้อย 1 ปี
2. จากการสำรวจ พบว่าเด็กและเยาวชนคนรุ่นใหม่มีการนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ค่อนข้างน้อย ดังนั้นควรมีการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการนำพืชสมุนไพรไปใช้ประโยชน์ให้กับชุมชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดต่อไปได้
3. มีการวิจัยเพื่อพัฒนาพืชสมุนไพรในท้องถิ่น นำไปแปรรูป นำไปใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับพืชสมุนไพร เช่น การทำผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับสมุนไพรเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและส่งเสริมให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- คัตคณัฐ ชื่นวงศ์อรุณ. 2563. ความหลากหลายทางชีวภาพ. (ออนไลน์). จาก <https://ngthai.com/science/30380/biodivers>. (สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 65)
- สุนทรี สิงหบุตร. 2535. สรรพคุณสมุนไพร 200 ชนิด. (ออนไลน์). จาก http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs. (สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 65)
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. 2515. พฤษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย. (ออนไลน์). จาก <https://www.saranukromthai.or.th>. (สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 65)
- วีระชัย ณ นคร. 2537. พฤษศาสตร์พื้นบ้าน. (ออนไลน์). จาก https://kukr.lib.ku.ac.th/kukr_es/index.php?/kukr/. (สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 65)
- วรารุณี มหามิตร ภาณุณิลกรณ และคันธรส สุขกุล. (2563). การศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพรในพื้นที่ลำน้ำปะทิว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ. (ออนไลน์). จาก <https://publication.npru.ac.th/bitstream>. (สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 65)
- สามารถ ใจเตี้ย และพัชรี วงศ์ฝัน. 2560. การศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำลี้ จังหวัดลำพูน. (ออนไลน์). จาก <file:///C:/Users/MY%20HP/Downloads>. (สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 65)
- สุนทรี จินธรรม, ปณณรภัส ถกภักดี และจิรภัทร์ อัฐิศิลป์เวท. 2558. การศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชสมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านดงบัง ตำบลดงชีเหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี. (ออนไลน์). จาก <file:///C:/Users/MY%20HP/Downloads/>. (สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 65)
- ทศวรรณ ประกังและพรรณรินทร์ ฝ่ายจะตุรัส. (2563). ความหลากหลายของพืชสมุนไพรท้องถิ่น ในหมู่บ้านนาอ้อ หมู่ที่ 5 ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย. (รายงานผลการวิจัย). เลย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- อิสรารัตน์ มาชนพันธ์. (2561). การสำรวจพืชสมุนไพรท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (รายงานผลการวิจัย). เลย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- อิสรารัตน์ มาชนพันธ์. (2560). การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืชสมุนไพรท้องถิ่นในหมู่บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย. (รายงานผลการวิจัย). เลย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.